

Situacioni model moralnog suđenja

Irena Pavlović¹²

¹FEFA Fakultet, Univerzitet Metropolitan, Beograd

²Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Univerzitet u Beogradu

irena.pavlovic@live.com

Pitanje kako donosimo moralne sudove jedno je od centralnih u psihologiji morala. Decenijama traje rasprava između dva tradicionalna i suprotstavljena teorijska tabora: "intuicionista", koji smatraju da moralne sudove primarno oblikuju brze, automatske reakcije, i "racionalista", koji naglašavaju ulogu svesnog, promišljenog rezonovanja. Uprkos velikom broju empirijskih istraživanja, nijedna od ovih perspektiva nije dobila jednoznačnu podršku, a nalazi često ostaju međusobno neusaglašeni.

U ovom izlaganju biće predstavljen novi teorijski okvir — situacioni model — koji pokušava da premosti jaz između dva tradicionalna pristupa. Osnovna pretpostavka modela je da angažovanje različitih kognitivnih procesa nije univerzalno vezano za neku vrednost, već da zavisi od toga u kakvom je odnosu konkretan moralni problem sa individualnom hijerarhijom vrednosti osobe koja sudi. Odnosno, glavna pretpostavka je da relevantnije moralne teme angažuju intuiciju, dok manje relevantne teme angažuju promišljenost do određenog stepena.

Radi empirijske provere ovog modela, sprovedena je korelaciona onlajn studija na uzorku od 761 ispitanika. Primenjen je metodološki pristup gde se na nivou svakog učesnika i svake grupe stimulusa određuje važnost moralne vrednosti o kojoj se sudi, te su moralne situacije kategorisane prema tome da li krše vrednosti koje su za ispitanika primarne ili sekundarne. Na taj način ispitana je interakcija između stilova mišljenja (merenih Testom kognitivne refleksije i Sveobuhvatnim upitnikom stilova mišljenja) i oštine moralne osude u različitim vinjetama, pri čemu je merena i sigurnosti u moralni sud.

Dobijeni rezultati ukazuju da analitičko mišljenje (promišljanje) ne oblikuje moralne sudove na jedinstven način u svim moralnim domenima, već pre deluje kao mehanizam kojim se učvršćuju i opravdavaju već postojeća moralna uverenja. Ovi nalazi pozivaju na preciziranje centralnog pitanja u psihologiji morala — umesto da li analitičnost utiče na moralno prosuđivanje, relevantnije je pitati kada i pod kojim uslovima ona to čini.